

Кумтөр кени: экологиялык менеджмент, коопсуздук, корпоративдик жүрүм-турум жана Кыргыз Республикасына жасалган инвестициялар маселелери боюнча ачыктык киргизүү

Кыргызстандын өкмөтү тарабынан “Кумтөр” кенин конфискациялоо жалган жана жаңылта турган ырастоолорго негизделген. Тактап айтканда, өкмөт айлана-чөйрөнү коргоо стандарттары жана Кумтөр кенин пайдалануудагы коопсуздукка байланыштуу божомолдуу бузууларга, ошондой эле корпоративдик жүрүм-турум жана биздин Кыргыз Республикасына инвестицияларыбыз тууралуу одоно билдирүүлөр менен чыгууда.

Бул дооматтар түп-тамырынан жөнү жок жана көп жыл мурун түзүлгөн инвестициялык келишим же колдонулуп жаткан мыйзамдарга ылайык эч кандай негиздери жок. Кумтөр кенин биз жетектеп жатканда, ал айлана-чөйрөнү коргоо, коопсуздук жана инженердик камсыздоо жаатындагы эң жогорку эл аралык стандарттагы, Кыргызстан жарандары пайдаланган дүйнөлүк деңгээлдеги объекти болуп саналып, Кыргызстандын экономикасына US\$4,48 миллиарддан ашуун кошкон.

Өкмөт биз жетектеген биздин менчиктеги Kumtor Gold Company («Кумтор Голд Компани» же «КГК») туунду компаниябызга “тышкы башкаруучуну” дайындагандыктан, Centerra Gold Кумтөр кенин мындан ары көзөмөлдөбөй калды, демек кендин ишмердүүлүгүн жана анын кызматкерлеринин коопсуздугун камсыздай албайт.

Биз жетектеп жатканда айлана-чөйрөнү коргоо жана техникалык коопсуздукта колдонулган ыкмалар тууралуу кошумча маалымат алуу үчүн акыркы [Кумтөр кенин туруктуу өнүктүрүү жана айлана-чөйрөнү коргоо боюнча баяндамасын](#) караңыздар.

Аңыздар жана далилдер

АҢЫЗ: КГК Кумтөр кенин колдонуп жаткан мыйзам жана экологиялык стандарттарды бузуу менен жетектеген.

ДАЛИЛ: КГК Кумтөр кенин эл аралык экологиялык жана социалдык стандарттарга ылайык жетектеп, ал эми ишмердүүлүк колдонулуп жаткан мыйзамдар жана Кыргызстандын өкмөтү менен түзүлгөн келишимдерге кылдаттык менен таянып аткарылган. Кендин ишмердүүлүгү Кыргыз Республикасынын баардык мыйзамдары жана ченемдик актыларына толугу менен, ошондой эле 2009-жылы түзүлгөн долбоордук келишимге ылайык аткарылчу.

Өкмөт, ошондой эле айлана-чөйрөнү коргоого жоопкерчиликтүү мамлекеттик мекеме жыл сайын биздин баяндамаларыбызды жана кен казууга уруксатыбызды бекитип берип, КГК кенди тийешелүү түрдө иштетип турчу.

Кендин экологиялык көрсөткүчтөрүнө да бир нече жолу тышкы аудит, тактап айтканда айлана-чөйрөнү коргоо боюнча Кыргызстан өкмөтүнүн кеңешчиси АМЕС Foster Wheeler жана Европалык реконструкция жана өнүктүрүү банкы (ЕРӨБ) тарабынан текшерилген. Кумтөр кени алдыңкы эл аралык тажрыйбага ылайык пайдаланылып, компания жакшыртуу боюнча берилген сунуштарды аткаргандыгын АМЕС баяндамасы тастыктаган.

АҢЫЗ: КГК компаниясы тарабынан кенди пайдалануу коопсуздук стандарттарына туура келчү эмес.

ДАЛИЛ: Кумтөр кенин КГК жергиликтүү талаптарга жана алдыңкы эл аралык же андан да ашып түшкөн тажрыйбага ылайык келген стандарттарды колдонуп, эффективдүү жана коопсуз жол менен иштеткен. Коопсуздук элементтери долбоорго жана кендин иш мерчемдерине киргизилген. Жыл сайын Кумтөрдүн коопсуздук программасына ички аудит жүргүзүлүп, ал эми эмгекти коргоо жана коопсуздук техникасы боюнча баардык демилгелер Кумтөрдөгү аракеттерди алдын алуу жана түзөтүүлөр эсеби системасы аркылуу көзөмөлгө алынып, эртең мененки кеңешмелерде жана ай сайын жеринде талкууга алынчу. Тыштан келген серепчилер биздин коопсуздук протокол менен мерчемдерибизди байма-бай текшерип турушчу. Биздин жетекчилигибиз алдында кен жакында дагы бир жетишкендигин белгиледи – жаракат алуусуз жана эмгек убакытын коротпостон бир жыл иштегени.

АҢЫЗ: Мурда Кыргызстан өкмөтү менен келишим түзүүдө Centerra коррупциялык схемаларды пайдаланган.

ДАЛИЛ: Кыргызстан өкмөтү ушул күнгө чейин таркатып жаткан бул маанисиз, эч кандай далилсиз ырастоолордун тап-такыр негизи жок. Бул негизсиз билдирүүлөр жана башка кастык аракеттер Кыргыз Республикасы далилсиз юридикалык дооматтары аркылуу Centerra Gold’го басым жасаган тарыхый жаралган схема боюнча жүрүп, Кумтөр кенин улутташтырууну жалган актоого багытталган өкмөттүн атайын жасаган аракеттеринин бир бөлүгү. Centerra Gold өзүнүн баардык жетекчилери жана кызматкерлеринен жогорку деңгээлдеги этикалык стандарттарга ылайык аракеттенүүсүн күтүп, өзүнүн жемкорлукка каршы саясаты бузулганы тууралуу компания маалымдалып, ар бир олуттуу жана даректүү арыздар түшө турган болсо, ар бирин иликтеп турмакчы.

Экология, коопсуздук жана каржылоого тийешелүү маселелер боюнча даректүү дооматтар

АҢЫЗ: Кумтөр кениндеги өндүрүштүк операциялар жалпы пайдалануудагы ичүүчү суунун булганышына алып келди.

ДАЛИЛ: КГК ошол аймактагы 30дан ашуун жерден суунун сапатын такая сынакка алып, бир дагы жолу ичүүчү сууда булганыч заттардын бар экенинин далилин тапкан эмес. Биз Петров көлүндөгү суунун деңгээлин, Кумтөр дарыясындагы суунун агышын жана агып түшкөн сууну

топтогон табигый мореналык дамбасынын үч жерине орнотулган термисторлордун көрсөткүчтөрүн такай текшерип турчубуз.

Мындан тышкары, биз жыл сайын агып түшкөн суунун үлгүлөрүн чогултуп, аларды анализдеп турчубуз, ошондой эле биздин тазалоо процесстерибиздин эффективдүүлүгүн көрүү үчүн жер үстүндөгү, ичүүчү жана жер астындагы сууларга, агып түшкөн суулардын сапатына жана биздин кен казуубуздун айлана-чөйрөгө болгон ар бир олуттуу таасирине байкоо жүргүзүп турчубуз. Суу сапат деңгээли боюнча Кыргызстандын мыйзамдарынын, ошондой эле мыкты эл аралык тажрыйбанын талаптарына жооп берчү. Суудагы катмарлар жана андагы кошо жүргөн металлдар геохимиялык фондунун табигый деңгээлине негизинен туура келип, Кумтөр кениндеги начар экологиялык кырдаалды далилдеген эмес.

Мындан тышкары, КГК компаниясы жергиликтүү тургундарды коопсуз таза суу менен камсыздоону максат кылган. Ошол аймакта КГК таза суу менен камсыздоочу объектилерин орнотуп, ирригация программаларын ачкандан кийин, ичүүчү суу инфраструктурасы жаатындагы биздин долбоорлордун жардамы менен биз 40 миңден ашуун адамды таза суу менен камсыздадык.

АҢЫЗ: Кумтөр кенин иштетүүдө колдонулган цианид айлана-чөйрөгө узакка зыян келтирди.

ДАЛИЛ: Курамында цианид бар эритмелер калдык сактагычтарда («ТМФ») жайгашып, ал эми ТМФ’теги цианид топтолмосу такай текшерилип турчу. Цианид күн нурунун таасиринен ТМФ’те табигый жол менен урап, ажырайт, ал эми калдыктардын калган суюк компоненти сууну агып түшүрүү алдында сордурулуп алынып, агып түшүрүүнүн белгиленген ченемдерине ылайык келтирилип, тазалоочу жайларга куюлуп, ошол жерде иштетилчү.

АҢЫЗ: Кумтөр кенинде музду чыгарып алуудан Лысый менен Давыдов мөңгүлөрүнүн олуттуу эришине жана артка чегинүүсүнө алып келди.

ДАЛИЛ: Климаттын өзгөрүүсү – аймактагы мөңгүлөрдүн эришине таасир этүүчү маанилүү фактор экени маалым. Борбордук Азиядагы мөңгүлөрдүн эриши ылдам өткөнүнө карабастан, мөңгүлөрдүн артка чегиниши Кумтөр кенин иштетүүгө алда канча чейин эле башталып, жалпы Кыргыз Республикасы, ошондой эле дүйнөнүн башка аймактарындагы бийик тоолуу мөңгүлөр үчүн мүнөздүү. КГК компаниясы өз ишинин таасирин мөңгүлөргө тийгизүүнү болушунча азайтууга аракеттенип, музду карьердин жана инфраструктуранын башка объектилеринин жанынан гана чыгарып алуу жолу менен тоонун активдүү музга айлануу аймагындагы бийик тоолуу кенди иштетүүгө байланыштуу көйгөйлөргө жоопкерчиликтүү мамиле жасады.

АҢЫЗ: КГК компаниясы иштетилген тоо кендерин мыйзамсыз түрдө Давыдов менен Лысый мөңгүлөрүнө ыргытчу.

ДАЛИЛ: КГКнын өндүрүш жана башка ишмердүүлүгү колдонулуп жаткан мыйзамдарга жана 2009-жылы Кыргыз Республикасынын парламенти менен Конституциялык соту бекиткен долбоордук келишимдерге талаптуу түрдө ылайык келчү.

Кыргызстан өкмөтү менен биргеликте КГК кен казып алуу боюнча жыл сайынкы планды иштеп чыгуу, ошондой эле бош калдыктарды керектөө үстүндө иштешчү. Өкмөт жана айлана-чөйрөнү коргоого жоопкерчиликтүү мамлекеттик мекеме жыл сайын КГКнын пландарын жана кен казууга берилген уруксатын бекитип турчу.

Кыргызстан өкмөтүнүн мурдагы курамы тарабынан жактырылган, иштетилген кенди Кумөрдүн аймагындагы мөңгүлөргө таштоо тажрыйбасы 2014-жылы токтотулган. Ошондон бери биз таштандылар менен музду бөлөк бөлүп, аларды чогуу керектөөдөн каччубуз, жана да бизде таштандыларды сактоо жана керектөө жерлерине мониторинг жүргүзүүнүн комплекстүү программабыз бар эле, ага төмөнкүлөр кирчү:

- Тилкеден чыгарып кетүүнүн алдында, таштандыларды туура ылгоону камсыздоо үчүн полигондорду жана таштандыларды убактылуу сактоо жана топтоо жерлерин күн сайын сыртынан текшерип чыгуу.
- Калдыктарды керектөөнүн тууралыгын текшерүү үчүн TMF'ти күн сайын сыртынан көзөмөлдөө.
- Топтолгон таштандыларды, ошондой эле калдыктар, тиричилик таштандылары, металл калдыктары, жыгач калдыктары, батареялар, пластик, таңгактар, май сиңирилген эски-уску нерселер, электр кабельдери, желим жана иштетилген майды күн сайын ченөө/көлөмүн баалоо/топтолгон таштандылардын санын күн сайын тактоо.

АҢЫЗ: Өкмөт кенди өз көзөмөлүнө алуусуна чейин, Centerra Gold компаниясы кендин туруктуулугун жана жакын жайгашкан мөңгүлөрдүн кыймылын көзөмөлгө алууда пайдалануучу маанилүү аспаптарды өчүрүп салды.

ДАЛИЛ: Өкмөт кенди өз көзөмөлүнө алуусуна чейин коопсуздук, мониторинг жана иштетүү боюнча негизги системалардын баардыгы тийешелүү түрдө иштеп жаткан. Мамлекеттик органдар Кумөрдүн айрым кызматкерлеринин компьютер жана сыр сөздөрүн конфискациялагандан кийин, глобалдуу ИТ-инфраструктурасынын бүтүндүгү жана анын купуя маалыматтарын сактап калуу максатында Centerra Gold'дун глобалдуу ИТ-системасы баардык пайдалануучулардын кирүү мүмкүнчүлүгүн чектеп салган. Борбордук системага кирүү мүмкүнчүлүгү чектелүү болсо да, кендин коопсуздук системасы, ошондой эле карьердин кырларын жана мөңгүлөргө мониторинг жүргүзүүнүн айрым системалары кадимкидей эле иштөөсүн уланта берди.

АҢЫЗ: Кумтөр кенин иштетүүдөн Centerra Gold'дун кирешеси US\$11,5 миллиардды түздү.

ДАЛИЛ: 1994-жылдан 2020-жылга чейин Centerra Gold US\$1,4 млрд өлчөмүндө жалпы киреше алды. Аталган мөөнөттүн ичинде Centerra Gold Кыргыз Республикасынын экономикасына US\$4,48 миллиарддан ашуун салым кошту, анын ичинде Кыргызстан өкмөтүнө салык, бажы жана башка төлөмдөр түрүндө US\$1,4 млрд берилди.

Бул Centerra Gold Кумтөр кенине жасаган US\$3,4 миллиарддан ашуун инвестицияларды кошумчалаганда.

Мындан да чоң сандарга тийешелүү жалган билдирүүлөрдү жасагандар 1994-жылдан 2020-жылга чейин КГК сатууларынан түшкөн US\$11,4 млрд кирешени пайда менен чаташтырып жатышат окшойт. Дагы бир айта кетчү нерсе, 2021-жылдын сентябрь айында Кыргыз Республикасы буга чейин Centerra Gold Кумтөрдөн US\$11,5 млрд пайда алган деген сөзүнөн баш тартып, Centerra Gold КГКдан дивидент түрүндө жалпы жолунан US\$1,5 млрд тапканын мойнуна алган.

АҢЫЗ: 2021-жылдын май айында Centerra Gold КГК үчүн US\$1,7 миллиардды жаап салган.

ДАЛИЛ: 2021-жылдын 30-апрелине карата КГКнын банк эсептеринде акча каражаты жана анын эквиваленти түрүндө US\$17,1 млн сакталып турган. Бул каражат кенди иштетүүдөгү күнүмдүк муктаждыктарын кантааттандырууга таандык эле, анын жума сайынкы орточо чыгымы US\$16,2 миллионду түзөт. 2020-жылы кендин операциялык чыгымдары жана капиталдык сарптоолору US\$844,5 миллионду түздү, анын ичине 4 миңден ашуун штаттык жана жалданма кызматкерлердин эмгек акысы, жана жүздөгөн жергиликтүү кыргыз ишканаларынан сарп бөлүктөрүн сатып алуу кирген.

АҢЫЗ: 2013-жылдын декабрь айында Centerra Gold КГКнын US\$200 миллионуна ээлик кылып алган.

ДАЛИЛ: 2013-жылдын декабрь айында кадимки ишмердүүлүгүнүн алкагында US\$200 млн өлчөмүндө корпоратив аралык дивиденддерин өзүнүн негизги компаниясы Centerra Gold'го бере тургандыгын жарыялап, төлөп берген. Мындай дивиденддер мыйзамдуу жана Centerra Gold компаниясынын Кумтөр кенине жасаган олуттуу инвестицияларынын ордун толуктоонун жалпы пайдалануудагы жана ошол инвестициялардан пайда көрүү ыкмасы болуп эсептелинет. Дивиденддер Кыргызстандагы колдонулуп жаткан баардык мыйзамдарга ылайык жана 2009-жылы Кыргыз Республикасынын парламенти менен Конституциялык соту бекиткен долбоордук келишимдерге ылайык төлөнгөн. Мындан тышкары, “Кыргызалтын” АК, мамлекеттик тоо-кен компаниясынын катышуусу, алтынды кайта иштетүүдөгү монополиядан жана ири акционер Centerra Gold'дун эсебинен Centerra Gold'дун капиталында ал дивиденддер Кыргыз Республикасына пайда алып келди. 2010-жылдан тарта Centerra Gold “Кыргызалтын” АКна US\$96 миллиондон ашуун суммадагы дивиденд төлөп берди.

Кыргызстан өкмөтү бул жалган айыптоолорду 2014-жылы айтып чыгып, Centerra Gold компаниясы ошондо эле ага ачык жооп берген.